

Analiza wzorców podróżowania osób z niepełnosprawnościami

**Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych
Poznań, marzec 2024**

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

12. Analiza wzorców podróżowania osób z niepełnosprawnościami

12.1. Metody badań

Badania wśród osób ze zróżnicowanymi niepełnosprawnościami zostały przeprowadzone równoległe w czterech państwach: Chorwacji, na Węgrzech, w Polsce oraz w Rumunii w okresie październik 2023–styczeń 2024, łącznie na próbie 1175 osób. Ich celem było rozpoznanie uwarunkowań rozwoju turystyki dostępnej, wzorów zachowań turystycznych OzN, ich ograniczeń w podróżach turystycznych, jak również istotnych kierunków edukacji kadry pracującej w usługach turystycznych w zakresie turystyki dostępnej.

Podstawą do przeprowadzania badań był formularz ankiety, wypracowany wspólnie w zespołach reprezentujących 4 państwa zaangażowane w projekcie – pierwotnie w wersji angielskiej, następnie przetłumaczono go na języki narodowe. Badania były realizowane metodą face to face oraz w oparciu o formularz elektroniczny. Dobór próby miał charakter dostępnościowy. Po zgromadzeniu odpowiedzi opracowano wyniki w wersji angielskiej oraz w prostych zestawieniach statystycznych (liczba, odsetek wskazanych odpowiedzi), umożliwiających przeprowadzanie dalszych, pogłębianych analiz statystycznych. Przed omówieniem wyników badań przedstawiono charakterystykę respondentów, z uwzględnieniem takich cech, jak:

- płeć,
- wiek,
- stan cywilny,
- poziom najwyższego ukończonego wykształcenia szkolnego,
- warunki zatrudnienia,
- rodzaj miejscowości zamieszkania respondenta,
- kraj zamieszkania respondenta,
- rodzaj niepełnosprawności.

Charakterystyka respondentów obejmowała również następujące zmienne według rodzaju niepełnosprawności:

- ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu,
- ograniczenie mobilności indywidualnej,
- niepełnosprawność od urodzenia,
- wychodzenie z domu w celu załatwienia codziennych spraw.

Odpowiedzi na wszystkie pytania zawarte w kwestionariuszach wywiadu zostały podsumowane liczbowo i procentowo, aby umożliwić dalsze analizy z wykorzystaniem prezentowanych danych.

12.2. Wyniki

12.2.1. Charakterystyka respondentów

Pod względem płci w grupie respondentów ($n = 1175$) nieznacznie większość stanowiły kobiety (54%) w stosunku do mężczyzn (43%). Część osób nie chciała odpowiadać na to pytanie lub wskazała kategorię inne. Uczestnicy badań określali swoje ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu najczęściej jako „jestem nieznacznie ograniczona/y w codziennych czynnościach” oraz „spordycznie potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach”. Niewielka grupa mężczyzn (7%) i kobiet (5%) podkreśla: „stałe potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach”. Najlichniesz grupa uczestników badań zaznacza: „mogę podróżować wszystkimi środkami transportu bez żadnej pomocy” (36%) oraz „potrzebuję pomocy, aby poruszać się niektórymi środkami transportu publicznego” (31%). Blisko połowa mężczyzn (49%) oraz kobiet (47%) wskazywała na swoją niepełnosprawność od urodzenia. Jeśli wziąć pod uwagę strukturę wieku respondentów, w badaniach uczestniczyły osoby dorosłe w wieku od 18 do ponad 66 lat. Najlichniej była reprezentowana grupa wieku 36–50 lat (29%), 51–65 lat (19%) oraz 26–35 lat

Tabela 10. Wiek i ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu (Q2)

Wiek Q28	Q2 nie chcę odpowiadać	Q2 jestem nieznacznie ograniczona/y w codziennych czynnościach	Q2 spordycznie potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach	Q2 stałe potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach	Q2 jestem bardzo ograniczona/y w codziennych czynnościach	Q2 potrzebuję stałego nadzoru	Wiersze (razem)
18–25	4	57	30	24	8	20	143
	3%	40%	21%	17%	6%	14%	
26–35	9	98	48	32	15	19	221
	4%	44%	22%	14%	7%	9%	
36–50	20	146	75	42	37	15	335
	6%	44%	22%	13%	11%	4%	
51–65	7	123	36	23	31	8	228
	3%	54%	16%	10%	14%	4%	
Starsi niż 66	5	89	51	20	22	3	190
	3%	47%	27%	11%	12%	2%	
Nie chcę odpowiadać	4	25	8	4	2	6	49
	8%	51%	16%	8%	4%	12%	
Razem	49	538	248	145	115	71	1166

Q2: Z którym stwierdzeniem najbardziej się zgadzasz? Q2.1. jestem nieznacznie ograniczony w codziennych czynnościach, Q2.2. jestem bardzo ograniczony w codziennych czynnościach, Q2.3. spordycznie potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach, Q2.4. stałe potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach, Q2.5. potrzebuję stałego nadzoru, Q2.6. nie chcę odpowiadać

Źródło: wyniki ankiety $n = 1175$, brak odpowiedzi: 9.

(19%) (tab. 10). Można zauważyć, że największy odsetek respondentów stwierdzających: „potrzebuję stałego nadzoru” to osoby w najmłodszym przedziale wiekowym 18–25 lat (14%). Największa część w tej najmłodszej grupie wskazała także: „nie mogę poruszać się bez asystenta” (24%).

Większość respondentów w najmłodszych grupach wiekowych to OzN od urodzenia. W grupie 18–25 lat stanowiły one 74% respondentów, a w grupie 26–35 lat – 69%. Pod względem **stanu cywilnego** najliczniejsze wskazania obejmowała kategorie „singiel” (44%) oraz „żonaty/zamężna” (29%). Przy czym najczęściej ograniczenia: „nie mogę poruszać się bez asystenta” wskazywano w grupie singli (23%) oraz osób rozwiedzionych (22%). Najwięcej OzN od urodzenia występowało w grupie singli (44%). W grupie „żonaty/zamężna” było to 29%. Na pytanie: „jakie jest twoje najwyższe ukończone wykształcenie?”, najczęściej odpowiadano: „szkoła średnia” (32%) oraz „szkoła zawodowa” (20%). Odsetek osób legitymujących się wykształceniem wyższym spada wraz ze wzrostem ograniczeń w życiu codziennym z 59% w grupie „jestem nieznacznie ograniczona/y w codziennych czynnościach” do 2% w grupie „potrzebuję stałego nadzoru”.

OzN od urodzenia w dominującej mierze wskazywały na wykształcenie „maksymalnie 8 klas szkoły podstawowej” 83% w stosunku do 17% w grupie z niepełnosprawnością nabytą po urodzeniu. Rzadziej także legitymowały się wykształceniem wyższym. Na pytanie o „warunki zatrudnienia” najczęściej odpowiadano: „emeryt” (20%), „pracownik umysłowy” (18%) oraz „aktywny z ograniczoną zdolnością do pracy” (18%). Przy czym w przypadku grupy „pracowników umysłowych” zauważalna jest tendencja do spadku odsetka zatrudnionych wraz ze wzrostem ograniczeń w codziennym funkcjonowaniu. Także najmniejszy odsetek osób z grupy, która wskazała swoje ograniczenia w mobilności na najwyższym poziomie („nie mogę poruszać się bez asystenta”), zatrudnionych jest w charakterze pracowników umysłowych.

W przypadku OzN od urodzenia oraz nabytą po urodzeniu nie było różnic dla wskazań w kategorii „rencista” (po 50% wskazań w każdej grupie), natomiast OzN od urodzenia częściej deklarowały wariant: „na utrzymaniu innej osoby” (79%). Na pytanie: „Jaki jest typ miejscowości, w której mieszkasz?”, największa grupa odpowiedziała „wieś” (22%), następnie „średniej wielkości miasto: do 25 000–100 000 mieszkańców” (21%), „stolica” (14%) oraz „międzynarodowy ośrodek regionalny: do 500 000–1 mln mieszkańców” (11%). Na pytanie: „w jakim kraju mieszkasz?”, najwięcej osób odpowiedziało: Rumunia (29%), Węgry (27%), Polska (25%) oraz Chorwacja (17%). Udzielone przez respondentów odpowiedzi zostały przeanalizowane według deklarowanych rodzajów niepełnosprawności jako odpowiedź na pytanie Q1: „Jaka jest Twoja niepełnosprawność? Możliwy jest wybór więcej niż jednej odpowiedzi”. Q1.1. „wzrok”, Q1.2. „słuch”, Q1.3. „ruch”, Q1.4. „mowa” Q1.5. „ASD (zaburzenie ze spektrum autyzmu)”, Q1.6. „intelektualna niepełnosprawność”, Q1.7. „niepełnosprawność psychospołeczna”, Q1.8. „niepełnosprawność sprzężona (2 i więcej rodzajów niepełnosprawności)”, Q1.9. „niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem”, Q1.10. „tymczasowa niepełnosprawność (po przebytej operacji, chorobie, wypadku itp.)”, Q1.11. „inne (proszę sprecyzować)”. Liczebność grup według rodzajów niepełnosprawności zestawiono w tabeli 11.

Erasmus+

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Tabela 11. Rodzaj niepełnosprawności i ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu (Q2)

Rodzaj niepełnosprawności Q1	Q2 nie chcę odpowiadać	Q2 jestem nieznacznie ograniczony/a w codziennych czynnościach	Q2 spora-dycznie potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach	Q2 sta-le potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach	Q2 jestem bardzo ograniczony/a w codziennych czynnościach	Q2 potrzebuję stałego nadzoru	Wiersze (razem)
Tymczasowa niepełnosprawność	9 17%	35 66%	6 11%	1 2%	2 4%	0 0%	53
Niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem	0 0%	59 71%	18 22%	3 4%	2 2%	1 1%	83
Wzrok	11 10%	58 51%	35 31%	6 5%	4 4%	0 0%	114
Słuch	3 6%	35 67%	11 21%	0 0%	1 2%	2 4%	52
Ruch	7 2%	149 42%	64 18%	68 19%	65 18%	5 1%	358
Niepełnosprawność sprzężona	5 2%	116 37%	66 21%	47 15%	31 10%	45 15%	310
Intelektualna niepełnosprawność	1 2%	18 29%	19 30%	14 22%	4 6%	7 11%	63
Mowa	3 11%	20 71%	3 11%	0 0%	2 7%	0 0%	28
Inne	6 19%	19 59%	4 13%	0 0%	2 6%	1 3%	32
ASD	1 2%	25 42%	17 28%	6 10%	1 2%	10 17%	60
Niepełnosprawność psychospołeczna	2 17%	4 33%	5 42%	0 0%	1 8%	0 0%	12
Razem	48	538	248	145	115	71	1165

Q2: Z którym stwierdzeniem najbardziej się zgadzasz? Q2.1. jestem nieznacznie ograniczony w codziennych czynnościach, Q2.2. jestem bardzo ograniczony w codziennych czynnościach, Q2.3. sporadycznie potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach, Q2.4. sta-le potrzebuję pomocy w codziennych czynnościach, Q2.5. potrzebuję stałego nadzoru, Q2.6. nie chcę odpowiadać

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 10 respondentów.

12.2.2. Organizacja i cele podróży osób z niepełnosprawnościami oraz starszych

Bardzo ważną sferą dotyczącą podróżowania są kwestie organizacyjne, które w przypadku turystyki osób z niepełnosprawnościami i starszych, mogą stanowić większą trudność. Aby rozpoznać potrzeby i model organizacji podróży, zapytano respondentów w ankiecie o kwestię przygotowania podróży, wsparcia organizacyjnego i finansowego, formę organizacji wyjazdu oraz główny cel. Jednym z ważnych aspektów podróżowania są osoby towarzyszące. Na pytanie: „Z kim zazwyczaj podróżujesz? Możliwy jest wybór wielokrotny!” (Q14), respondenci w największej mierze odpowiedzieli, że z rodziną (w tym małżonek i dzieci) (517 odpowiedzi) oraz z przyjaciółmi i krewnymi (489 odpowiedzi). W najmniejszym stopniu wskazali na kolegów/koleżanki z pracy (122 odpowiedzi) jako towarzyszy podróży oraz na samodzielne wyjazdy (212 odpowiedzi) (tab. 12).

Tabela 12. Towarzysze podróży (Q14)

Rodzaj niepełności Q1	Q14 Podróżuję sam	Q14 Z rodziną (współmałżonek i dzieci)	Q14 Ze współpracownikami	Q14 Z rodzicami	Q14 W ramach zorganizowanej grupy	Q14 Z osobą pomagającą	Q14 Z przyjaciółmi, krewnymi	Q14 Inne	Wiersze (razem)
Razem	212	517	122	333	333	183	489	32	2221

Q14: Z kim zazwyczaj podróżujesz? Możliwy jest wybór wielokrotny! Q14.1. podróżuję sam(a), Q14.2. rodzina (współmałżonek i dzieci), Q14.3. współpracownicy, Q14.4. rodzice, Q14.5. zorganizowana grupa, Q14.6. osoba towarzysząca, Q14.7. przyjaciele, krewni, Q14.8. inne (określ).

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 8 respondentów.

Z kolei zapytano respondentów: „Kto zazwyczaj organizuje wycieczki? Możliwy jest wybór wielokrotny!”(Q15). Respondenci wskazali zarówno na osoby z najbliższego otoczenia – innego członka rodziny (424 odpowiedzi), samodzielną organizację wyjazdów z pomocą np. platform rezerwacyjnych (372 odpowiedzi) oraz organizację wspomagającą osoby ze szczególnymi potrzebami – NGO (non-governmental organisation) (357 odpowiedzi)(tab. 13).

Poza poruszonymi wyżej zagadnieniami ważna jest również kwestia wsparcia w organizacji podróży. Na pytanie: „Do kogo możesz zwrócić się o pomoc, jeśli potrzebujesz wsparcia w organizacji i realizacji podróży? Możliwy jest wybór wielokrotny!”(Q16), respondenci odpowiedzieli, że do rodziny (655 odpowiedzi), w dalszej kolejności do organizacji wspomagającej osoby ze szczególnymi potrzebami – NGO (non-governmental organisation) pomagające OzN (351 odpowiedzi), organizują również sami wyjazdy (342 odpowiedzi) (tab. 14).

Ważnym zagadnieniem w organizacji podróży są finanse. Aby uzyskać odpowiedź w tej kwestii, zadano respondentom pytanie: „Do kogo możesz zwrócić się o pomoc, jeśli potrzebujesz wsparcia w organizacji i realizacji podróży? Możliwy jest wybór wielokrotny!” (Q17). W największej mierze respondenci finansują podróże w oparciu o własny budżet (613 odpowiedzi) oraz korzystają z pomocy

Erasmus+

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Tabela 13. Organizatorzy podróży (Q15)

Rodzaj niepełnosprawności Q1	Q15 Ja, korzystając z booking.com lub innych podobnych stron	Q15 Biuro podróży	Q15 Organizacja pozarządowa non profit pomagająca osobom z niepełnosprawnościami	Q15 Współmałżonek	Q15 Inni członkowie rodziny	Q15 Asystent	Q15 Atrakcje organizujące wycieczki, np. muzea, zamki itp	Q15 Inne	Wiersze (razem)
Razem	372	130	357	143	424	108	76	57	1667

Q15: Kto zazwyczaj organizuje wycieczki? Możliwy jest wielokrotny wybór! Q15.1. ja, korzystając z [booking.com](https://www.booking.com) lub innych podobnych stron, Q15.2. biuro podróży, Q15.3. NGO (organizacja pozarządowa) pomagająca osobom niepełnosprawnym, Q15.4. współmałżonek, Q15.5. inny członek rodziny, Q15.6. osoba pomagająca, Q15.7. atrakcje organizujące wycieczki, np. muzea, zamki itp, Q15.8. inne (określić).

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 37 respondentów.

Tabela 14. Wsparcie w organizacji podróży (Q16)

Rodzaj niepełnosprawności Q1	Q16 Radzę sobie sam, bez pomocy	Q16 Rodzina	Q16 Organizacja pozarządowa non profit pomagająca OzN	Q16 Organizacja państwowa	Q16 Biuro podróży	Q16 Organizacja zarządzanie destynacją turystyczną	Q16 Biura informacji turystycznej	Q16 Inne	Wiersze (razem)
Razem	342	655	351	25	248	5	188	98	1912

Q16: Do kogo można zwrócić się o pomoc w organizacji i realizacji podróży? Możliwy jest wybór wielokrotny! Q16.1. mogę to zrobić samodzielnie, bez pomocy, Q16.2. rodzina, Q16.3. organizacja pozarządowa pomagająca osobom niepełnosprawnym, Q16.4. państwowa organizacja publiczna, Q16.5. biuro podróży, Q16.6. organizacja TDM (tourism destination management), Q16.7. biura informacji turystycznej, Q16.8. inne (określić).

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 16 respondentów.

rodziny (379 odpowiedzi). Korzystają również z kilku wymienionych w ankiecie źródeł finansowania (261 odpowiedzi) (tab. 15).

W badaniu poruszono również kwestię formy podróży, tj. rodzaju grupy, z którą respondenci najchętniej wybieraliby się w podróż. Zostali oni poproszeni o wskazanie, w jakim stopniu zgadzają się z danym stwierdzeniem, tj. jaka forma organizacji podróży i struktura grupy ich interesuje. „Proszę wskazać w skali od 1 do 7, w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami (1: nie zgadzam się; 7: w pełni się zgadzam)!” (Q18). Stwierdzenia były następujące: „Wolę podróżować z programami dla osób niepełnosprawnych” – Q18.1;

Tabela 15. Finansowanie podróży (Q17)

Rodzaj niepeł- nosprawności Q1	Q17 Dochód własny	Q17 Rodzina	Q17 Wsparcie np. organizacji pozarządowych	Q17 Wsparcie pań- stwa	Q17 Korzystam z kilku zasobów wymienionych powyżej	Q17 Nie mam środ- ków na podróżę	Wiersz (razem)
Razem	613	379	80	61	261	83	1477

Q17: Z jakich źródeł zazwyczaj finansujesz swoje podróże? Możesz zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź! Q17.1. własny dochód, Q17.2. rodzina, Q17.3. wsparcie (np. od organizacji pozarządowych), Q17.4. wsparcie państwa, Q17.5. korzystam z kilku zasobów wymienionych powyżej, Q17.6. nie mam środków na podróżę.

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 14 respondentów.

„Wolę podróżować z programami integracyjnymi (przeznaczonymi zarówno dla osób niepełnosprawnych, jak i pełnosprawnych)” – Q18.2; „Wolę podróżować z programami, które nie są specjalnie zaprojektowane dla osób z niepełnosprawnościami” – Q18.3; „Wolę podróżować z programami integracyjnymi niepełnosprawnych” – Q18.3; „Wolę podróżować bez żadnej pomocy” – Q18.4.

Biorąc pod uwagę tylko ostatni wynik, czyli 7 – „w pełni się zgadzam”, można wywnioskować, że respondenci po równo preferują podróżowanie z programami integracyjnymi (Q18.2) (207 odpowiedzi, 19%) oraz podróżowanie indywidualnie, bez żadnej pomocy (Q18.4) (203 odpowiedzi, 18,9%), nieznacznie mniej wskazało na podróżowanie z programami, które nie są przeznaczone specjalnie dla osób niepełnosprawnych (Q18.3) (117 odpowiedzi, 16%) oraz podróżowanie z programami dla osób niepełnosprawnych (Q18.1) (165 odpowiedzi, 15%). Biorąc pod uwagę 3 ostatnie wyniki, od 5–7, punktacja również układa się we wszystkich grupach równomiernie, z najmniejszym wskazaniem na pierwszy z wymienionych wariantów: Q18.1. „Wolę podróżować z programami dla osób niepełnosprawnych” – 350 odpowiedzi, 32%; Q18.2. „Wolę podróżować z programami integracyjnymi (przeznaczonymi zarówno dla osób niepełnosprawnych, jak i pełnosprawnych)” – 381 odpowiedzi, 35%; Q18.3. „Wolę podróżować z programami, które nie są przeznaczone specjalnie dla osób niepełnosprawnych” – 373 odpowiedzi, 34%; Q18.4. „Wolę podróżować bez niczyjej pomocy” – 373 odpowiedzi, 34,7%. Natomiast, biorąc pod uwagę tylko wynik 1 – „nie zgadzam się”, respondenci ogólnie wskazali na wyjazdy organizowane bez żadnej pomocy (388 odpowiedzi, 36%).

Analizując wyniki pod kątem poszczególnych rodzajów niepełnosprawności, zauważyć można, że w programach dla osób niepełnosprawnych (Q18.1) najchętniej (wynik 7 – „w pełni się zgadzam”) wzięliby udział respondenci z niepełnosprawnością intelektualną (39%) oraz z niepełnosprawnością sprzężoną (21%). Najmniej chętnie (wynik 1 – „nie zgadzam się”) respondenci z tymczasową niepełnosprawnością (42%) oraz z niepełnosprawnością związaną z wiekiem (38%). W ramach programów integracyjnych (przeznaczonych zarówno dla osób niepełnosprawnych, jak i pełnosprawnych podróżnych) (Q18.2) najchętniej podróżują respondenci (wynik 7 – „w pełni się zgadzam”) z niepełnosprawnością sprzężoną

(24%) oraz z niepełnosprawnością intelektualną (27%). Najmniej chętnie (wynik 1 – „nie zgadzam się”), respondenci wskazujący na inne niepełnosprawności (27%), z tymczasową niepełnosprawnością (25%), niepełnosprawnością ruchową (24%) i z niepełnosprawnością związaną z wiekiem (23%). Programy, które nie są przeznaczone specjalnie dla osób niepełnosprawnych (Q18.3), preferują (wynik 7 – „w pełni się zgadzam”) najbardziej respondenci z ASD (22%), innymi niepełnosprawnościami (21%) oraz niepełnosprawnością ruchową (20%). Natomiast powyższa forma podróżowania najmniej (wynik 1 – „nie zgadzam się”) odpowiada osobom z niepełnosprawnością intelektualną (29%), z niepełnosprawnością sprzężoną (25%) oraz wskazującym na posiadanie innej niepełnosprawności (25%). Najchętniej (wynik 7 – „w pełni się zgadzam”) bez żadnej pomocy (Q18.4) wolą podróżować respondenci wskazujący na inne niepełnosprawności (40%) oraz mający problemy ze słuchem (29%). Tej formy podróżowania nie wybraliby (wynik 1 – „nie zgadzam się”), respondenci z niepełnosprawnością intelektualną (70%) oraz z niepełnosprawnością sprzężoną (47%).

Ważną kwestią w organizacji podróży i przygotowaniu odpowiedniej oferty jest informacja, co stanowi główny cel podróży. Aby uzyskać odpowiedź, poproszono respondentów, żeby ocenili, jak często podróżują w każdym z podanych niżej 12 celów, takich jak: kulturalny, wellness, medyczny, aktywność ruchowa (sportowa), biznesowy, religijny, wycieczka przyrodnicza, zakupy, zwiedzanie miasta, wizyta u krewnych/znajomych, wizyta na koncercie/imprezie sportowej/wystawie, kulinarny. Oceniano w 4-stopniowej skali, 1 oznacza „nigdy”, 2 – „rzadko”, 3 – „często”, 4 – „bardzo często” (Q19). Ogólnie rzecz ujmując, respondenci w największej mierze (wynik 4 – „bardzo często”) jako główny cel swoich podróży wskazali wizytę u krewnych/znajomych – Q.19.10 (393 odpowiedzi, 35,9%), wycieczkę przyrodniczą – Q19.7 (298 odpowiedzi, 27,5%) oraz kulturalny – Q 19.1 (271 odpowiedzi, 24,9%), najrzadziej (wynik 1) jest to cel biznesowy – Q19.5 (750 odpowiedzi, 71,2%).

12.2.3. Częstotliwość podróży i charakterystyka oferty turystycznej preferowanej przez osoby z niepełnosprawnościami

Bardzo ważnym aspektem w ramach badań związanych z turystyką dostępną jest częstość odbywania podróży w celach rekreacyjnych przez osoby z niepełnosprawnościami i konieczność odbycia tych podróży w towarzystwie asystentów. W tabeli 16 przedstawiono wyniki dotyczące odpowiedzi udzielonych na pytanie: „Czy podróżujesz w celach rekreacyjnych?”. W analizowanej próbie liczącej 1175 respondentów odpowiedzi na to pytanie udzieliło 1166, z czego 15% respondentów nie podróżuje w celach rekreacyjnych, 49% podróżuje z asystentem, a 36% podróżuje samodzielnie. Najwięcej odpowiedzi „Nie” w ramach danego rodzaju niepełnosprawności udzielili uczestnicy, którzy mieli niepełnosprawność sprzężoną (22%), niepełnosprawność związaną ze starszym wiekiem (18%) oraz niepełnosprawność psychospołeczną (17%). Najmniej odpowiedzi „Nie” udzieliły osoby mające niepełnosprawność związaną z mową (3%), słuchem (6%) i wzrokiem (8%). Niepełnosprawnymi, którzy najczęściej podróżują w celach rekreacyjnych

z asystentem, są osoby mające niepełnosprawność intelektualną (73%), niepełnosprawność związaną z narządem wzroku (59%), niepełnosprawność ruchową oraz ASD (58%). Osoby najchętniej podróżujące w celach rekreacyjnych z asystentem to osoby mające niepełnosprawność związaną ze starszym wiekiem (12%), mową (21%) i słuchem (24%). Osoby, które najczęściej podróżują w celach rekreacyjnych samodzielnie, mają niepełnosprawność związaną z mową (76%), niepełnosprawność związaną ze starszym wiekiem (70%) oraz słuchem (70%). Osoby, które najchętniej podróżują w celach rekreacyjnych samodzielnie, mają niepełnosprawność intelektualną (18%), ruchową (28%) i sprzężoną (28%) (tab. 16).

Tabela 16. Podróżowanie w celach rekreacyjnych (Q6)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q6 Nie	Q6 Tak, z asystentem	Q6 Tak, samodzielnie	Wiersze Razem Liczba responden- tów
Tymczasowa niepełnosprawność	0	17	27	52
	15%	33%	52%	
Niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem	15	10	58	83
	18%	12%	70%	
Wzrok	10	70	38	118
	8%	59%	32%	
Słuch	3	12	35	50
	6%	24%	70%	
Niepełnosprawność ruchowa	31	208	99	358
	14%	58%	28%	
Niepełnosprawność sprzężona	67	157	85	309
	22%	51%	28%	
Niepełnosprawność intelektualna	0	45	11	62
	10%	73%	18%	
Mowa	1	6	22	29
	3%	21%	76%	
Inne	3	9	21	33
	9%	27%	64%	
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	7	35	18	60
	12%	58%	30%	
Niepełnosprawność psychospołeczna	2	6	4	12
	17%	50%	33%	
Razem	173	575	418	1166

Q6: Czy podróżujesz w celach rekreacyjnych? Q6.1. tak, samodzielnie, Q6.2. tak, z asystentem, Q6.3. nie
 Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi – 9 respondentów.

Kolejnym istotnym aspektem związanym z podróżowaniem osób niepełnosprawnych jest określenie poziomu trudności wykonania określonych czynności lub dotarcia do wiarygodnych informacji związanych z dostępnością atrakcji

turystycznych podczas podróży. Wśród czynności, jakie mogą być wykonywane przez OzN podczas podróży, które zostały przeanalizowane, wyróżnić można: – korzystanie z transportu, – korzystanie z zakwaterowania, – korzystanie z obiektów gastronomicznych, – korzystanie z zajęć sportowych, – zwiedzanie atrakcji, – brak wiarygodnych informacji na temat rzeczywistej dostępności.

Poziom trudności związanych z korzystaniem z transportu napotykaną przez OzN w podziale na rodzaje niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1103 odpowiedziało na to pytanie, z czego 21% wszystkich respondentów nie napotkało trudności związanych z korzystaniem z transportu, natomiast 17% respondentów bardzo często napotykało trudności związane z korzystaniem z transportu. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzajami niepełnosprawności, które stwarzają najmniej problemów podczas korzystania z transportu, są: inne niż analizowane rodzaje niepełnosprawności, niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem, tymczasowa niepełnosprawność. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które stwarzają największe problemy podczas korzystania z transportu, to: niepełnosprawność związana z ruchem, niepełnosprawność sprzężona, ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu).

Poziom trudności z korzystaniem z zakwaterowania napotykaną przez osoby w podziale na rodzaje niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1093 odpowiedziało na to pytanie, z czego 26% wszystkich respondentów nie napotkało trudności z korzystaniem z zakwaterowania, natomiast 13% bardzo często napotykało trudności z korzystaniem z zakwaterowania. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzaje niepełnosprawności, które napotykają najmniej problemów podczas korzystania z zakwaterowania, to: inne niż analizowane rodzaje niepełnosprawności, niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem, tymczasowa niepełnosprawność. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które napotykają największe problemy podczas korzystania z zakwaterowania, to: niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność sprzężona, niepełnosprawność intelektualna i ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu).

Poziom trudności związanych z korzystaniem z obiektów gastronomicznych napotykaną przez OzN w podziale na rodzaje niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1085 odpowiedziało na to pytanie, z czego 28% wszystkich respondentów nie napotkało trudności związanych z korzystaniem z lokali gastronomicznych, natomiast 9% respondentów bardzo często napotykało trudności tego typu. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzajami niepełnosprawności, które napotykają najmniej problemów podczas korzystania z punktu gastronomicznego, są: niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem, niepełnosprawność tymczasowa, niepełnosprawność intelektualna. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które napotykają największe problemy podczas korzystania z lokali gastronomicznych,

to: niepełnosprawność sprzężona, ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu), niepełnosprawność intelektualna.

Poziom trudności związanych z zajęciami sportowymi napotykanymi przez OzN, w podziale na rodzaje niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1063 odpowiedziało na to pytanie, z czego 21% wszystkich respondentów nie napotykało trudności związanych z aktywnością sportową, natomiast 18% respondentów bardzo często napotykało trudności podczas uprawiania zajęć sportowych. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzaje niepełnosprawności, które napotykały najmniej problemów podczas korzystania z zajęć sportowych, to niepełnosprawność: psychospołeczna, ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu) i niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które napotykały największe problemy podczas korzystania z zajęć sportowych, to niepełnosprawność związana z ruchem, sprzężona i intelektualna.

Poziom trudności związanych ze zwiedzaniem atrakcji turystycznych przez OzN, w podziale na rodzaje niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1085 udzieliło odpowiedzi na to pytanie. 20% wszystkich respondentów nie napotykało trudności związanych ze zwiedzaniem atrakcji, natomiast 12% respondentów bardzo często napotykało trudności związane ze zwiedzaniem atrakcji. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że najmniej problemów podczas zwiedzania atrakcji turystycznych deklarują osoby z niepełnosprawnością: inną niż analizowane, związaną ze starszym wiekiem, tymczasową. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które deklarują największe problemy podczas zwiedzania atrakcji turystycznych, to: niepełnosprawność ruchowa, sprzężona, intelektualna i związana ze wzrokiem.

Poziom trudności związanych z brakiem wiarygodnych informacji na temat rzeczywistej dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w podziale na rodzaj niepełnosprawności

W analizowanej próbie 1175 respondentów 1099 odpowiedziało na to pytanie, z czego 20% wszystkich respondentów nie napotykało trudności związanych z brakiem wiarygodnych informacji na temat rzeczywistej dostępności, podczas gdy 19% respondentów bardzo często napotykało trudności związane z brakiem wiarygodnych informacji na temat rzeczywistej dostępności. Analizując dane pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzaje niepełnosprawności, które najrzadziej napotykały na problemy związane z brakiem wiarygodnych informacji o rzeczywistej dostępności to: niepełnosprawność psychospołeczna, inna niż analizowane, niepełnosprawność czasowa i niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem. Natomiast rodzaje niepełnosprawności, które z najczęściej napotykały problemy związane z brakiem wiarygodnych informacji na temat rzeczywistej dostępności to: niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność sprzężona i niepełnosprawność związana ze wzrokiem.

Kolejne pytanie w kwestionariuszu brzmiało następująco: „Czy potrzebujesz pomocy podczas podróży?”. W analizowanej próbie 1175 respondentów 1141 odpowiedziało na to pytanie, z czego 45% respondentów nie potrzebowało pomocy podczas podróży, 55% zadeklarowało, że potrzebuje pomocy podczas podróży. Analizując to pytanie pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że rodzaje niepełnosprawności, które wymagają najmniej pomocy podczas podróży, to: niepełnosprawność związana z mową, niepełnosprawność intelektualna i niepełnosprawność psychospołeczna.

Tabela 17 przedstawia wyniki dotyczące odpowiedzi na pytanie: „Ile razy podróżowałeś(-aś) w obrębie swojego kraju w 2022 r.?”. W analizowanej próbie 1175 respondentów 1143 odpowiedziało na to pytanie, z czego 9% nie podróżowało

Tabela 17. Częstotliwość podróży respondentów w obrębie własnego kraju w 2022 r. (Q9)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q9 Ani razu	Q9 Raz	Q9 Dwa razy	Q9 Trzy razy	Q9 Wię- cej niż trzy razy	Wier- sze (ra- zem)
Tymczasowa niepełnosprawność	3 6%	5 9%	5 9%	6 11%	34 64%	53
Niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem	17 21%	10 12%	12 15%	6 7%	37 45%	82
Wzrok	8 7%	8 7%	14 12%	7 6%	80 68%	117
Słuch	1 2%	5 10%	8 16%	6 12%	31 61%	51
Niepełnosprawność ruchowa	32 9%	34 10%	46 13%	43 12%	198 56%	353
Niepełnosprawność sprzężona	29 10%	30 10%	29 10%	30 10%	179 60%	297
Niepełnosprawność intelektualna	4 7%	11 19%	9 15%	5 8%	30 51%	59
Mowa	1 3%	2 7%	3 10%	7 24%	16 55%	29
Inne	1 3%	2 6%	3 10%	3 10%	22 71%	31
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	8 14%	11 19%	5 8%	8 14%	27 46%	59
Niepełnosprawność psychospołeczna	0 0%	2 17%	1 8%	2 17%	7 58%	12
Razem	104	120	135	123	661	1143

Q9: Ile razy podróżowałeś(-aś) w obrębie swojego kraju w 2022 r.? Q9.1. ani razu, Q9.2. raz, Q9.3. dwa razy, Q9.4. trzy razy, Q9.5. więcej niż trzy razy.

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi – 32 respondentów.

w 2022 r., 10% podróżowało tylko raz, 12% podróżowało w dwa razy, 11% podróżowało trzykrotnie, a aż 58% respondentów zadeklarowało, że podróżowało więcej niż trzy razy we wskazanym okresie. Analizując to pytanie pod kątem rodzajów niepełnosprawności, można zauważyć, że w 2022 r. najczęściej w obrębie własnego kraju podróżowały osoby z: niepełnosprawnością związaną ze starszym wiekiem (21%), ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu) (14%) i niepełnosprawnością sprzężoną (10%). Jednak osoby z: niepełnosprawnością inną niż analizowane (71%), niepełnosprawnością związaną ze wzrokiem (68%) i tymczasową niepełnosprawnością (64%) podróżowały najczęściej w obrębie własnego kraju.

Tabela 18 przedstawia wyniki dotyczące odpowiedzi na pytanie: „Ile razy wyjeżdżał(a) Pan(i) za granicę w 2022 r.?”. W analizowanej próbie 1175 respondentów 1143 odpowiedziało na to pytanie, z czego 58% nie podróżowało za granicę w 2022 r., 14% podróżowało tylko raz, 13% podróżowało dwa razy, 6% podróżowało trzy razy, a 9% respondentów zadeklarowało, że podróżowało więcej niż trzy razy za granicę w 2022 r. Analizując odpowiedzi pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że osoby z następującymi rodzajami niepełnosprawności nie wyjeżdżały za granicę w 2022 r.: niepełnosprawność psychospołeczna (83%), niepełnosprawność intelektualna (77%) i niepełnosprawność sprzężona (63%). Natomiast OzN tymczasową (30%), niepełnosprawnością mowy (21%) i słuchu (12%) najczęściej wyjeżdżały za granicę w 2022 r.

Aby przeanalizować częstotliwość podróży w szerszym horyzoncie czasowym, zadaliśmy dwa dodatkowe pytania. Pierwsze: „Ile razy podróżowałeś w swoim kraju w latach 2018–2021?”. W analizowanej próbie 1175 respondentów 1139 odpowiedziało na to pytanie, z czego 6% nie podróżowało w swoim kraju w latach 2018–2021, 5% podróżowało w swoim kraju w latach 2018–2021 tylko raz, 6% podróżowało dwa razy, 7% podróżowało trzy razy, a 76% respondentów zadeklarowało, że podróżowało więcej niż trzy razy w swoim kraju w latach 2019–2021. Analizując odpowiedzi pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy zauważyć, że największa grupa OzN, które nie podróżowały po swoim kraju w latach 2018–2021, stanowiły OzN: psychospołeczną, ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu) i związaną ze starszym wiekiem. Jednak największa grupa osób niepełnosprawnych, które podróżowały po swoim kraju we wskazanym okresie, obejmowała osoby z: innymi rodzajami niepełnosprawności, niepełnosprawnością wzroku i tymczasową niepełnosprawnością.

Drugie pytanie brzmiało następująco: „Ile razy podróżowałeś za granicę w latach 2018–2021?”. W analizowanej próbie 1175 respondentów 1143 odpowiedziało na to pytanie, z czego 37% nie podróżowało za granicę w latach 2018–2021, 14% podróżowało tylko raz, 15% podróżowało dwa razy, 10% podróżowało trzy razy, a 24% respondentów zadeklarowało, że podróżowało za granicę więcej niż trzy razy w latach 2018–2021. Analizując odpowiedzi pod kątem rodzajów niepełnosprawności, należy stwierdzić, że w latach 2018–2021 za granicę nie wyjeżdżała największa grupa osób z następującymi rodzajami niepełnosprawności: intelektualną, związaną ze starszym wiekiem, sprzężoną i psychospołeczną. Jednak w latach 2018–2021 największa grupa osób niepełnosprawnych

Tabela 18. Częstotliwość podróży zagranicznych respondentów w 2022 r. (Q10)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q10 Ani razu	Q10 Raz	Q10 Dwa razy	Q10 Trzy razy	Q10 Wię- cej niż trzy razy	Wier- sze (ra- zem)
Tymczasowa niepełnosprawność	20	4	12	1	16	53
	38%	8%	23%	2%	30%	
Niepełnosprawność związana ze starszym wiekiem	46	13	16	0	7	82
	56%	16%	20%	0%	9%	
Wzrok	88	18	10	12	11	117
	56%	15%	9%	10%	9%	
Słuch	26	10	7	2	6	51
	51%	20%	14%	4%	12%	
Niepełnosprawność ruchowa	201	57	46	19	28	351
	57%	16%	13%	5%	8%	
Niepełnosprawność sprzężona	188	29	37	26	18	298
	63%	10%	12%	9%	6%	
Niepełnosprawność intelektualna	46	7	1	2	4	60
	77%	12%	2%	3%	7%	
Mowa	10	4	7	2	6	29
	34%	14%	24%	7%	21%	
Inne	13	9	4	2	1	31
	48%	29%	13%	6%	3%	
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	35	14	6	3	1	59
	59%	24%	10%	5%	2%	
Niepełnosprawność psychospołeczna	10	1	1	0	0	12
	83%	8%	8%	0%	0%	
Razem	663	166	147	69	98	1143

Q10: Ile razy wyjeżdżałeś za granicę w 2022 r.? Q10.1. ani razu, Q10.2. raz, Q10.3. dwa razy, Q10.4. trzy razy, Q10.5. więcej niż trzy razy

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi – 32 respondentów.

z niepełnosprawnością tymczasową, słuchu, narządu ruchu i inną niż analizowa- ne wyjeżdżała za granicę najczęściej w latach 2018–2021.

12.2.4. Wpływ poprawy dostępności na turystykę

Poproszono respondentów – osoby z niepełnosprawnościami – o określenie, w jakim stopniu zgadzają się z różnymi stwierdzeniami na temat podróżowania i turystyki. Mogli zaznaczyć odpowiedzi w skali ocen od 1 do 7, gdzie 1 oznaczało „w ogóle się nie zgadzam”, a 7 – „całkowicie zgadzam się z danym stwierdzeniem”. Respondenci mają bardzo podzielone zdanie na temat tego, czy w ich krajach zamieszkania poprawiają się możliwości turystyki dostępnej. Bardziej

widoczna jest grupa, która nie zauważa poprawy – 52% ocen od 1 do 3. Warto tutaj zauważyć, że co dziesiąta osoba zdecydowanie widzi poprawę dostępności turystyki (12% ocen „zdecydowanie się zgadzam” – 7).

Turystyka dostępna może stać się bardziej powszechna. Wymagać to będzie poprawy dostępności poprzez wprowadzenie udogodnień, eliminację barier oraz zmianę postawy osób trzecich wobec potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Badania wskazują na problemy, które należy przewyżczyć, by uczynić turystykę bardziej dostępną. Na uwagę zasługuje fakt, że nie zawsze będą potrzebne działania strictly techniczne (poprawa infrastruktury). Szereg barier ma charakter nie-fizyczny – to podejście do drugiego człowieka, poziom empatii, umiejętność komunikacji z drugą osobą. Z wypowiedzi respondentów wynika bowiem, że szereg

Tabela 19. Gotowość dostawców usług turystycznych do przyjmowania gości niepełnosprawnych (Q20.2)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q20.2 (1)	Q20.2 (2)	Q20.2 (3)	Q20.2 (4)	Q20.2 (5)	Q20.2 (6)	Q20.2 (7)	Wiersz (razem)
Tymczasowa niepełnosprawność	0	10	9	7	7	3	6	48
	13%	21%	19%	15%	15%	6%	13%	
Związana ze starszym wiekiem	4	5	16	10	10	6	12	63
	6%	8%	25%	16%	16%	10%	19%	
Wzrok	13	20	20	19	16	12	9	109
	12%	18%	18%	17%	15%	11%	8%	
Słuch	4	5	9	3	12	3	9	45
	9%	11%	20%	7%	27%	7%	20%	
Ruch	40	57	75	60	47	28	21	328
	12%	17%	23%	18%	14%	9%	6%	
Niepełnosprawność sprzężona	28	42	72	44	34	19	27	266
	11%	16%	27%	17%	13%	7%	10%	
Niepełnosprawność intelektualna	3	6	13	16	8	5	4	55
	5%	11%	24%	29%	15%	9%	7%	
Mowa	1	10	13	1	3	0	0	28
	4%	36%	46%	4%	11%	0%	0%	
Inne	3	5	5	6	4	3	3	29
	10%	17%	17%	21%	14%	10%	10%	
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	2	9	13	13	7	4	4	52
	4%	17%	25%	25%	13%	8%	8%	
Niepełnosprawność psychospo- łeczna	0	3	2	2	1	1	1	10
	0%	30%	20%	20%	10%	10%	10%	
Razem	104	172	247	181	149	84	96	1033
	10%	17%	24%	18%	14%	8%	9%	

Q20.2. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami! Zaznacz 1, jeśli w ogóle się nie zgadzasz, a 7 jeśli całkowicie zgadzasz się z danym stwierdzeniem! „Dostawcy usług turystycznych są coraz bardziej przygotowani i otwarci na przyjmowanie niepełnosprawnych gości”

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 142 respondentów.

niedogodności w podróży dałoby się uniknąć, gdyby otrzymali pomoc ze strony obsługi (autobusu, pociągu, tramwaju) lub ze strony współpasażerów. Krytyczna ocena odnośnie do poprawy turystyki dostępnej może wynikać ze słabej oceny samych dostawców usług turystycznych (tab. 19). Ponad połowa respondentów wskazuje, że stopień przygotowania do obsługi oraz otwartość na przyjmowanie gości z niepełnosprawnościami są niskie (51% zaznaczyło oceny od 1 do 3).

Respondenci zauważają ciągły problem z fałszywym informowaniem na temat dostępności przez dostawców zakwaterowania i zarządców innych obiektów. Wyraźnie ponad połowa (54%) uważa, że zjawisko to jest nadal powszechne. Warto zauważyć, że tylko nieco ponad ¼ respondentów odnotowuje w tym zakresie poprawę (27% ocen od 5 do 7). Prawie połowa respondentów (48% ocen od 1

Tabela 20. Otwartość społeczeństwa na problemy osób niepełnosprawnych (Q20.4)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q20.4	Q20.4 (2)	Q20.4 (3)	Q20.4 (4)	Q20.4 (5)	Q20.4 (6)	Q20.4 (7)	Wier- sze (ra- zem)
Tymczasowa niepełnosprawność	0	7	16	5	7	3	5	51
	16%	14%	31%	10%	14%	6%	10%	
Wzrok	9	14	28	10	17	16	17	111
	8%	13%	25%	9%	15%	14%	15%	
Ruch	30	67	57	57	56	36	26	335
	11%	20%	17%	17%	17%	11%	8%	
Niepełnosprawność intelektualna	5	10	11	11	6	8	3	54
	9%	19%	20%	20%	11%	15%	6%	
Inne	4	2	4	9	6	4	2	29
	7%	7%	14%	31%	21%	14%	7%	
Niepełnosprawność psychospo- łeczna	1	1	3	3	2	0	1	11
	9%	9%	27%	27%	18%	0%	9%	
Razem	106	179	222	166	170	122	105	1070
	10%	17%	21%	16%	16%	11%	10%	

Q20.4. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami! Zaznacz 1, jeśli w ogóle się nie zgadzasz, a 7, jeśli całkowicie zgadzasz się z danym stwierdzeniem! „Społeczeństwo w moim kraju jest coraz bardziej tolerancyjne i otwarte na problemy osób niepełnosprawnych”

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 105 respondentów.

do 3) nie podziela opinii o tym, że społeczeństwo w ich kraju jest coraz bardziej tolerancyjne i otwarte na problemy osób z niepełnosprawnościami (tab. 20). Pozytywne zmiany w tym zakresie dostrzega 37% badanych (oceny od 5 do 7).

Zdecydowanie ponad połowa respondentów (55% ocen od 1 do 3) zauważa, że ludziom przeszkadza spędzanie wakacji w miejscach, w których przebywają również osoby z niepełnosprawnościami. Co trzeci badany jest przeciwnego zdania (29% ocen od 5 do 7). Aż 75% respondentów (oceny od 5 do 7) uważa, że gdyby pociągi i autokary w ich kraju były bardziej dostępne dla wózków inwalidzkich, podróżowałoby nimi więcej osób z niepełnosprawnościami (tab. 21).

Tabela 21. Zależność między poziomem dostępności wózków inwalidzkich w pociągach i autokarach a deklarowaną częstotliwością podróży osób niepełnosprawnych (Q20.6)

O1. Rodzaj niepełnosprawności	Q20.6 (1)	Q20.6 (2)	Q20.6 (3)	Q20.6 (4)	Q20.6 (5)	Q20.6 (6)	Q20.6 (7)	Wiersz (razem)
Tymczasowa niepełnosprawność	5	4	2	4	16	16	49	
	4%	10%	8%	4%	8%	33%	33%	
Związana ze starszym wiekiem	4	0	5	5	8	18	29	69
	6%	0%	7%	7%	12%	26%	42%	
Wzrok	10	5	10	8	12	32	30	107
	9%	5%	9%	7%	11%	30%	28%	
Słuch	0	2	1	7	3	11	20	44
	0%	5%	2%	16%	7%	25%	45%	
Ruch	20	15	21	21	27	56	169	329
	6%	5%	6%	6%	8%	17%	51%	
Niepełnosprawność sprzężona	23	11	17	15	25	73	104	268
	9%	4%	6%	6%	9%	27%	39%	
Niepełnosprawność intelektualna	3	2	6	7	5	9	21	53
	6%	4%	11%	13%	9%	17%	40%	
Mowa	1	5	2	3	1	13	3	28
	4%	18%	7%	11%	4%	46%	11%	
Inne	2	0	1	2	3	7	13	28
	7%	0%	4%	7%	11%	25%	46%	
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	2	4	2	4	3	20	21	56
	4%	7%	4%	7%	5%	36%	38%	
Niepełnosprawność psychospołeczna	0	0	0	0	3	4	3	10
	0%	0%	0%	0%	30%	40%	30%	
Razem	67	49	69	74	94	259	429	1041
	6%	5%	7%	7%	9%	25%	41%	

Q20.6. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami! Zaznacz 1, jeśli w ogóle się nie zgadzasz, a 7, jeśli całkowicie zgadzasz się z danym stwierdzeniem! „Gdyby pociągi i autokary były bardziej dostępne dla osób na wózkach inwalidzkich w moim kraju, podróżowałoby nimi więcej osób niepełnosprawnych”

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 134 respondentów.

Całkowicie tę opinię podziela aż 41% badanych (zaznaczona ocena 7). Tylko co piąty respondent (19% ocen od 1 do 3) nie uważa tego za istotny problem.

Zdecydowana większość respondentów – 77% zaznaczeń ocen od 5 do 7 (w tym aż 39% zaznaczeń oceny 7) – uważa, że istnienie ścieżek turystycznych w parkach leśnych, przynajmniej w pobliżu miast, sprawiłoby, że więcej osób z niepełnosprawnościami odbywałoby wycieczki. Tylko 16% nie podziela tej opinii (zaznaczenia ocen od 1 do 3). Informacja o dostępności jest istotna – aż 73% respondentów (oceny od 5 do 7) zauważa, że istnienie wiarygodnego internetowego zbioru szlaków turystycznych dostępnych dla osób na wózkach inwalidzkich sprawiłoby, że więcej osób wybrałoby wędrowki na łonie natury. Zaledwie co piąta badana osoba nie podziela tej opinii (19% wskazań oceny od 1 do 3). Trochę ponad połowa respondentów (53% zaznaczeń ocen od 5 do 7) zauważa, że

Tabela 22. Wpływ doświadczeń turystycznych na poziom szczęścia respondentów (Q20.12)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q20.12 (1)	Q20.12 (2)	Q20.12 (3)	Q20.12 (4)	Q20.12 (5)	Q20.12 (6)	Q20.12 (7)	Wiersz (razem)
Tymczasowa niepełnosprawność	5	2	4	3	3	17	18	50
	6%	4%	8%	6%	6%	34%	36%	
Związana ze starszym wiekiem	4	2	3	11	7	7	40	74
	5%	3%	4%	15%	9%	9%	54%	
Wzrok	4	3	5	6	16	15	63	112
	4%	3%	4%	5%	14%	13%	56%	
Słuch	1	1	3	3	8	9	25	50
	2%	2%	6%	6%	16%	18%	50%	
Ruch	13	19	27	28	29	46	174	336
	4%	6%	8%	8%	9%	14%	52%	
Niepełnosprawność sprzężona	14	11	19	14	31	40	146	275
	5%	4%	7%	5%	11%	15%	53%	
Niepełnosprawność intelektualna	4	2	4	4	4	6	30	52
	4%	4%	8%	8%	8%	12%	58%	
Mowa	0	0	2	2	3	8	11	26
	0%	0%	8%	8%	12%	31%	42%	
Inne	0	2	1	3	4	4	16	30
	0%	7%	3%	10%	13%	13%	53%	
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	0	3	1	11	5	6	28	54
	0%	6%	2%	20%	9%	11%	52%	
Niepełnosprawność psychospo- łeczna	1	0	0	1	1	1	7	11
	9%	0%	0%	9%	9%	9%	64%	
Razem	42	45	69	86	111	159	558	1070
	4%	4%	6%	8%	10%	15%	52%	

Q20.12. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami! Zaznacz 1, jeśli w ogóle się nie zgadzasz, a 7, jeśli całkowicie zgadzasz się z danym stwierdzeniem! „Moje doświadczenia związane z turystyką sprawiają, że jestem szczęśliwszy”

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 105 respondentów.

zapewnienie odpowiedniej pomocy i bezpieczeństwa osobom z niepełnosprawnościami, przyciągnęłoby je do uprawiania sportów ekstremalnych i aktywności. Respondenci zgodzili się z tezą, że turystyka jest ważną częścią ich życia – 61% zaznaczyło oceny od 5 do 7. Dla 23% badanych turystyka ma mniejsze znaczenie (oceny od 1 do 3). Aż 64% respondentów (oceny od 5 do 7) uważa, że turystyka znacząco wpływa na ich samopoczucie. Odmiennego zdania jest co czwarty badany (24% ocen od 1 do 3). Ponad $\frac{3}{4}$ badanych (77% to oceny od 5 do 7) twierdzi, że doświadczenia związane z turystyką sprawiają, że są szczęśliwsi (tab. 22). Aż 52% respondentów zaznaczyło ocenę 7 – najwyższą możliwą. Tylko 14% osób jest odmiennego zdania (oceny od 1 do 3).

Badani twierdzą, że turystyka poprawia ich relacje z innymi – aż 71% ocen od 5 do 7 (tab. 7). Tylko co piąty respondent myśli inaczej (20% ocen od 1 do 3). Zdecydowana większość badanych nie interesuje się potencjałem turystyki wirtualnej/cyfrowej – 64% wskazań ocen od 1 do 3 (tab. 23). Zainteresowanie wykazuje co czwarty respondent – 24% ocen od 5 do 7.

Aż 75% respondentów (oceny od 1 do 3) nie korzystało z usług turystycznych online, np. „odwiedzin” muzeum za pomocą aplikacji online lub nie uczestniczyło w wirtualnych wycieczkach. Tylko 17% ma odmienne doświadczenia w tym zakresie (oceny od 5 do 7). Tylko 8% badanych (oceny od 5 do 7) posiada lub planuje zakup urządzenia, które sprawia, że wirtualne doświadczenia są przyjemniejsze, np. okulary VR. Przeciwnego zdania jest aż 88% respondentów. Podobnie przedstawia się sytuacja z korzystaniem z nowoczesnych narzędzi technologicznych (aplikacji AR, czyli rozszerzonej rzeczywistości, okularów VR podczas zwiedzania miasta, czyli urządzeń wirtualnej rzeczywistości, które ułatwiają i/lub poprawiają wrażenia z podróży) – tutaj również większość badanych nie jest nimi zainteresowana (77% ocen od 1 do 3). Tylko 18% respondentów korzysta z tych narzędzi (oceny od 5 do 7). Doświadczenie dyskryminacji z powodu swojej niepełnosprawności podczas podróży jest bardzo subiektywnym odczuciem badanych. Każda osoba ma swój sposób rozumowania pojęcia i poczucia dyskryminacji.

Należy zaznaczyć, że nie wszyscy badani odpowiedzieli na to pytanie – była to prawie jedna trzecia respondentów (340 badanych, czyli 29%). Właściwie tyle samo osób (340) stwierdziło, że dyskryminacji nie doświadczyło. Jednak największą grupę stanowili ci, którzy spotkali się z dyskryminacją podczas podróży – 42% respondentów. Każda osoba, która zgłosiła dyskryminację, miała możliwość opisanie, na czym ona polegała. Powstał bogaty materiał danych od 489 osób, który może być analizowany w wielu aspektach. Jednym z nich jest próba oceny czy dyskryminacja była związana z czynnikiem technicznym czy ludzkim? To znaczy, na ile wynikała z braku odpowiedniej infrastruktury, a na ile z nieprofesjonalnego podejścia do klienta (OzN jako klienci wycieczki, hotelu, restauracji) lub niestosownego zachowania względem osób z niepełnosprawnościami ze strony innych osób podróżujących bądź korzystających z usług turystycznych (przebywających w tym samym hotelu, pociągu, plaży).

Przeważającą formą dyskryminacji było nieprzyjemne i nieprzyjazne traktowanie przez inne osoby, przybierające często bardzo obraźliwy i poniżający charakter.

Tabela 23. Zainteresowanie potencjałem turystyki wirtualnej/cyfrowej (Q20.14)

Q1. Rodzaj niepełnosprawności	Q20.14 (1)	Q20.14 (2)	Q20.14 (3)	Q20.14 (4)	Q20.14 (5)	Q20.14 (6)	Q20.14 (7)	Wiersz (razem)
Tymczasowa niepełnosprawność	19 38%	4 8%	6 12%	11 22%	6 12%	1 2%	3 6%	50
Związana ze starszym wiekiem	34 49%	7 10%	3 4%	8 12%	7 10%	3 4%	7 10%	69
Wzrok	33 52%	13 12%	10 9%	11 10%	7 7%	5 5%	5 5%	106
Słuch	13 27%	7 15%	7 15%	4 8%	6 13%	2 4%	9 19%	48
Ruch	119 37%	50 15%	37 11%	37 11%	35 11%	26 8%	19 6%	323
Niepełnosprawność sprzężona	97 36%	48 18%	26 10%	29 11%	25 9%	15 6%	27 10%	267
Niepełnosprawność intelektualna	24 46%	8 15%	5 10%	7 13%	1 2%	4 8%	3 6%	52
Mowa	11 42%	4 15%	2 8%	2 8%	5 19%	1 4%	1 4%	26
Inne	11 39%	2 7%	4 14%	4 14%	2 7%	1 4%	4 14%	28
ASD (zaburzenia ze spektrum autyzmu)	18 34%	8 15%	6 11%	10 19%	5 9%	3 6%	3 6%	53
Niepełnosprawność psychospołeczna	6 55%	0 0%	0 0%	1 9%	2 18%	0 0%	2 18%	11
Razem	407 39%	151 15%	106 10%	124 12%	101 10%	61 6%	83 8%	1033

Q20.14. Określ, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami! Zaznacz 1, jeśli w ogóle się nie zgadzasz, a 7, jeśli całkowicie zgadzasz się z danym stwierdzeniem! „Jestem coraz bardziej zainteresowany potencjałem turystyki wirtualnej/cyfrowej”

Źródło: wyniki ankiety, N = 1175, brak odpowiedzi: 142 respondentów.

To aż 58% odpowiedzi, co pokazuje na skalę problemu. Szczególnie jeśli porówna się go do barier architektoniczno-infrastrukturalnych, na które wskazało 15% osób mówiących o doświadczaniu dyskryminacji. Co dziesiąty respondent z tej grupy wskazał na odmowę obsługi i brak wykonania usługi. Wyniki te pokazują, że dyskryminacja osób z niepełnosprawnościami podczas podróży ma bardzo mocne podłoże społeczne. To nie bariery architektoniczne są główną przeszkodą, ale brak empatii u osób, z którymi się podróżuje.

Respondentom zadano również dwa pytania otwarte:

- w oparciu o Twoje doświadczenia, przykład jakiego kraju lub krajów powinien być naśladowany przez Twój kraj w dziedzinie dostępnej turystyki? oraz
- w jakich krajach i/lub w Twoim kraju, w jakich miejscowościach/atrakcjach turystycznych widziałeś dobre przykłady wspierania udziału osób z niepełno-

sprawnościami w turystyce? Proszę podaj kraj/miejscowość/atrację, dobry przykład!

Zarówno w przypadku pierwszego, jak i drugiego pytania badani mieli problem z podaniem przykładów (odpowiednio 45% i 40%), toteż nie wymienili żadnych. Z grona wymienionych do naśladowania państw w pierwszej trójce wskazań znalazły się: Holandia 14%, Niemcy 7% i Austria 5%. Z kolei dobre przykłady wspierania udziału osób z niepełnosprawnościami w turystyce respondenci zauważyli w Austrii (20%) oraz w Polsce i na Węgrzech (każdy kraj po 4%).

Zdecydowana większość badanych zadeklarowała chęć pomocy jako wolontariusze w działaniach związanych z podróżami i turystyką osób niepełnosprawnych – aż 52%. Co trzeci respondent nie wiedział, co odpowiedzieć lub nie był pewien czy sprostaby takim działaniom (33%). Cała grupa badanych opowiada się za uwzględnianiem specyfiki, problemów i możliwych rozwiązań w turystyce dla osób z niepełnosprawnościami w programach przedmiotów związanych z turystyką w szkolnictwie wyższym (97%). Tyle samo uważa, że przydatne byłoby udostępnienie online uniwersyteckich materiałów edukacyjnych w celu zwiększenia wiedzy na temat turystyki dostępnej dla osób z niepełnosprawnościami.

12.3. Podsumowanie

Wyniki badań pozwoliły na zdiagnozowanie głównych wyzwań związanych z rozwojem turystyki dostępnej (ryc. 65), a także sformułowanie rekomendacji dla jej rozwoju (ryc. 66).

Bariery związane z infrastrukturą i udogodnieniami obejmują: nieodpowiednią infrastrukturę fizyczną (w wielu miejscach nadal brakuje podstawowych

Ryc. 65. Główne wyzwania dotyczące turystyki dostępnej

Źródło: opracowanie własne.

funkcji dostępności, takich jak rampy, windy, dostępne toalety i szerokie drzwi), bariery transportowe (transport publiczny, taksówki i wynajęte pojazdy często nie są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych). Ponadto istnieją liczne bariery technologiczne, do których należą: brak technologii wspomagających pętle indukcyjne, czytniki ekranu lub aplikacje mobilne zwiększające dostępność, przepaść cyfrowa (dostęp do technologii wspomagających i ich znajomość mogą się znacznie różnić, przy czym niektóre OzN nie mają zasobów lub wiedzy, aby skutecznie korzystać z tych narzędzi).

Trudności związane z informacją i komunikacją dotyczą: braku informacji (często informacje na temat dostępności miejsc docelowych, zakwaterowania i atrakcji są niewystarczające, co utrudnia osobom niepełnosprawnym planowanie podróży), niedostępne strony internetowe i systemy rezerwacji (wiele stron internetowych związanych z turystyką i systemów rezerwacji online nie zostało zaprojektowanych z myślą o dostępności, co stwarza trudności osobom z niepełnosprawnością wzroku lub funkcji poznawczych), forma przekazywania informacji (dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych, np. niewidomych, niesłyszących).

Bariery związane z postawami odnoszą się do: braku świadomości i szkoleń (personelowi turystycznemu i dostawcom usług często brakuje świadomości i szkoleń na temat tego, jak dostosować się do potrzeb osób niepełnosprawnych, może to prowadzić do niezamierzonej dyskryminacji i nieodpowiedniej obsługi), negatywnych postaw (stereotypy i negatywne postawy wobec osób niepełnosprawnych mogą tworzyć nieprzyjazne środowisko i zniechęcać do podróżowania), co może prowadzić do poczucia dyskryminacji.

Bariery ekonomiczne związane z trudnościami, takimi jak: wyższe koszty (podróże często wiążą się z wyższymi kosztami ze względu na potrzebę

Ryc. 66. Aktywności wspierające rozwój turystyki dostępnej

Źródło: opracowanie własne.

specjalistycznego sprzętu, usług lub zakwaterowania, które mogą nie być objęte standardowym ubezpieczeniem podróżnym), ograniczone finansowanie i inwestycje (finansowanie i inwestycje w dostępną infrastrukturę i usługi turystyczne są często niewystarczające).

Polityka i regulacje określają rozwój turystyki na poziomach od lokalnego do globalnego i stawiają wyzwania, takie jak: niespójne standardy (standardy i przepisy dotyczące dostępności różnią się znacznie w poszczególnych krajach i regionach, co prowadzi do niespójnych doświadczeń dla podróżnych, zgodność z międzynarodowymi standardami, takimi jak Americans with Disabilities Act (ADA) lub the European Accessibility Act, nie jest obligatoryjna), kwestie związane z egzekwowaniem przepisów (nawet tam, gdzie istnieją przepisy i regulacje, ich egzekwowanie może być słabe, co prowadzi do słabego wdrożenia i utrzymania dostępności). Aby sprostać tym wyzwaniom, potrzebne jest wieloaspektowe podejście (ryc. 66).

Potrzebne są działania na wielu poziomach: inwestycje w infrastrukturę (rządy i sektory prywatne powinny inwestować w infrastrukturę i transport w zakresie dostępności), szkolenia i programy podnoszące świadomość (szkolenia dla profesjonalistów z branży turystycznej w zakresie dostępności i inkluzywności), polityka, harmonizacja i egzekwowanie (spójne i egzekwowane standardy dostępności na całym świecie), projektowanie i technologie sprzyjające włączeniu społecznemu (opracowywanie i wspieranie odpowiednich stron internetowych, aplikacji i technologii), informacje na temat dostępności (dostarczanie szczegółowych informacji na temat opcji podróży i zakwaterowania pod kątem dostępności). Jeśli branża turystyczna sprosta tym wyzwaniom, może stać się bardziej inkluzywna i zapewnić każdemu, niezależnie od umiejętności i poziomu sprawności, radość z podróżowania.